

Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 3 czerwca 2020 r., IV KK 600/19

DOI: 10.53024/9.3.43.2021

CZESŁAW P. KŁAK*

STRESZCZENIE

Glosa dotyczy zagadnienia orzekania środków karnych (a także przepadku lub środków kompensacyjnych) w postępowaniu nakazowym. Art. 502 § 2 k.p.k. stanowi, że obok kary orzekanej w wyroku nakazowym (kara ograniczenia wolności lub grzywna w wysokości do 200 stawek dziennych albo 200 000 złotych) można, w wypadkach przewidzianych w ustawie, orzec środek karny, przepadek lub środek kompensacyjny. Zdaniem Autora nie oznacza to jednak, że ustawodawca wprowadził fakultatywną możliwość orzekania środków karnych (a także przepadku lub środków kompensacyjnych) w wyroku nakazowym w tym rozumieniu, że w przypadku, w którym ustawa przewiduje obligatoryjne orzeczenie środka karnego (a także przepadku lub środka kompensacyjnego) sąd w postępowaniu nakazowym nie jest do tego zobowiązany. Autor podziela pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w głosowanym wyroku, że orzeczenie środka karnego (a także przepadku lub środka kompensacyjnego) jest obligatoryjne, gdy ustawa tak stanowi. Wynika to jednak nie z orzecznictwa Sądu Najwyższego, lecz z ustawy, gdyż art. 502 § 2 k.p.k. ma charakter procesowy, nie jest to zatem przepis prawa materialnego i nie modyfikuje on zasad orzekania środków karnych.

Słowa kluczowe: środki karne, postępowanie nakazowe, wyrok nakazowy

* Dr hab. Czesław P. Kłak, prof. Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy, sędzia Trybunału Stanu, członek Rady Legislacyjnej przy Prezesie Rady Ministrów, ORCID 0000-0002-2886-4770.

W uzasadnieniu głosowanego wyroku Sądu Najwyższy¹ wyraził pogląd, że „jakkolwiek z literalnego brzmienia przepisu art. 502 § 2 k.k. wynika, że w razie wydania wyroku nakazowego, obok kary «można, w wypadkach przewidzianych w ustawie, orzec środek karny...», to jednak orzecznictwo Sądu Najwyższego jednoznacznie wskazuje, że orzeczenie takiego środka karnego jest obligatoryjne w sytuacji, gdy ustawa tak stanowi”.

Wskazany pogląd został wyrażony w sprawie, w której wyrokiem nakazowym z 30.11.2018 r., II K (...), Sąd Rejonowy w S. uznał oskarżonego W.B. za winnego popełnienia zarzucanego mu czynu, stanowiącego przestępstwo z art. 244 k.k. i za to, przy zastosowaniu art. 37a k.k., wymierzył mu karę grzywny w wysokości 120 stawek dziennych, ustalając wysokość jednej stawki dziennej na kwotę 10 złotych. Wyrok ten nie został zaskarżony przez żadną ze stron i uprawomocnił się 22.12.2018 r. Kasację od ww. wyroku nakazowego wniósł Prokurator Generalny, który zaskarżył orzeczenie Sądu Rejonowego w zakresie orzeczenia o karze, w części niezawierającej rozstrzygnięcia o obligatoryjnym środku karnym z art. 42 § 1a pkt 2 k.k., na niekorzyść skazanego W.B. Skarżący zarzucił rażące i mające istotny wpływ na treść wyroku naruszenie przepisu prawa materialnego, a mianowicie art. 42 § 1a pkt 2 k.k., „polegające na nie orzeczeniu wobec W.B. środka karnego w postaci zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych, do czego Sąd Rejonowy, zgodnie ze wskazanym przepisem, był zobowiązany skazując oskarżonego za przestępstwo określone w art. 244 k.k.”.

Problem, którym zajął się Sąd Najwyższy – orzekanie w przedmiocie środka karnego w wyroku nakazowym – był już wcześniej przedmiotem jego wypowiedzi. W wyroku z 13.02.2019 r., V KK 23/18², SN stwierdził jednoznacznie, że sąd w postępowaniu nakazowym może orzec przepadek, środek kompensacyjny lub środek karny, z tym że obowiązany jest ten ostatni orzec, gdy ustawa tak stanowi. W uzasadnieniu tego wyroku wskazano, że (cytat za: SIP Lex) „wprawdzie art. 502 § 2 k.k. stanowi, że w razie wydania wyroku nakazowego, obok kary „można, w wypadkach przewidzianych w ustawie, orzec środek karny...”, ale fakultatywność przewidziana w tym przepisie odnosi się do rodzaju represji karnej, po jaką sięgnąć może sąd w wyroku nakazowym. Stosownie do dyspozycji art. 502 § 1 k.k. sąd może wymierzyć karę ograniczenia wolności lub grzywny do określonej wysokości, ale nie może orzec kary pozbawienia wolności nawet w minimalnym wymiarze. Podobnie interpretować należy § 2 art. 500 k.k. – sąd w postępowaniu nakazowym może orzec przepadek, środek kompensacyjny lub środek karny (z tym, że obowiązany

¹ Wyrok SN z 3.06.2020 r., IV KK 600/19, Lex nr 3208080.

² Wyrok SN z 13.02.2019 r., V KK 23/18, Lex nr 2626885.

jest ten ostatni środek orzec, gdy ustawa tak stanowi), lecz nie może orzec środka zabezpieczającego.

W uzasadnieniu glosowanego wyroku odwołano się do stanowiska zajętego przez Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z 13.02.2019 r., nie przedstawiając własnej, rozbudowanej argumentacji. Skoro wystąpił problem z interpretacją art. 502 § 2 k.p.k. (nie k.k.) to pojawiła się możliwość – z której niestety nie skorzystano – aby najwyższa instancja sądowa w przekonujący sposób odniosła się do istoty problemu, wpływając tym samym na kulturę prawną i jego stosowanie.

Istotą analizowanego problemu jest to, czy brzmienie art. 502 § 2 k.p.k. powoduje, że decydując się na wydanie wyroku nakazowego sąd ma jedynie możliwość orzeczenia środka karnego, przepadku lub środka kompensacyjnego nawet w przypadku, gdy przepis prawa materialnego nakłada taki obowiązek, tj. czy ustawa procesowa wprowadza rozwiązanie szczególne względem przepisów przewidujących obligatoryjność orzekania środka karnego. Zadać należy w związku z tym pytanie, czy art. 502 § 2 k.p.k. przewiduje samodzielną materialnoprawną podstawę orzekania w przedmiocie środków karnych, przepadku i środków kompensacyjnych, dopuszczając *de facto* wyłącznie fakultatywność orzekania w tym zakresie? Literalnie brzmienie tego przepisu nie może budzić wątpliwości – „można ... orzec” niewątpliwie oznacza „fakultatywność”, ale decydujące znaczenie ma charakter tego przepisu. Nie jest to przepis prawa materialnego, lecz przepis prawa procesowego i nie ma tu decydującego znaczenia, że znajduje się on w ustawie procesowej, jaką niewątpliwie jest kodeks postępowania karnego. Przepis prawa materialnego może bowiem zostać umieszczony w ustawie procesowej, przewidując samodzielną, materialnoprawną podstawę orzekania instytucji prawa karnego. Takie rozwiązanie przewidywał np. art. 343 § 2 k.p.k. w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych³, wyraźnie dopuszczając zastosowanie nadzwyczajnego złagodzenia kary w innych przypadkach niż określone w kodeksie karnym (pkt 1), czy też ograniczenie skazania do orzeczenia środka karnego (pkt 3), co zostało uregulowane w sposób szczególny względem art. 59 k.k.⁴. Możliwość umieszczenia w jednej ustawie zarówno przepisów prawa materialnego, jak i procesowego wyraźnie została dopuszczona w rozporządzeniu

³ Ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. z 2003 r. Nr 17, poz. 155).

⁴ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do artykułów 296-467*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2011, s. 385.

Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”⁵ (§ 24 ust. 1)⁶. Chociaż w piśmiennictwie wskazuje się, że zdarzają się przypadki umieszczenia w ustawie procesowej przepisów prawa materialnego⁷, to jednak podkreśla się, iż materia ta powinna być rozgraniczona⁸. Nie można jednak wykluczyć, że w ustawie procesowej znajdzie się przepis prawa materialnego i odwrotnie. Art. 502 § 2 k.p.k. ma charakter wyłącznie procesowy, gdyż nie reguluje materialnoprawnej dopuszczalności orzekania w postępowaniu nakazowym środków karnych, przepadku lub środków kompensacyjnych, lecz określa jakie rozstrzygnięcia mogą w takim wyroku być zawarte – ze względu na tryb w jakim jest on wydawany. Przepis ten dopuszcza wyraźnie orzekanie środków karnych, przepadku i środków kompensacyjnych w trybie nakazowym, tj. rozstrzygnięcia w tym zakresie mogą być zawarte w wyroku nakazowym. Nie wkracza natomiast w żadnym zakresie w sferę prawa materialnego, tj. nie wprowadza żadnych rozwiązań szczególnych względem rozwiązań zawartych w ustawie karnej. Ustawodawca ograniczył możliwość orzekania wyrokiem nakazowym (art. 502 § 1 i 2 k.p.k.), określając tym samym wyraźne granice dopuszczalności rozpoznania danej sprawy w postępowaniu nakazowym i wydania rozstrzygnięcia na posiedzeniu bez udziału stron. Art. 502 § 1 i 2 k.p.k. w istocie swej przesądza o dopuszczalności postępowania nakazowego, a nie o materialnoprawnych podstawach orzekania w trybie nakazowym. Tym samym wyraża on – i zawsze wyrażał – negatywną przesłankę postępowania nakazowego⁹. Ma on zatem – i zawsze miał – charakter eliminujący możliwość zastosowania postępowania nakazowego¹⁰. Jest to przesłanka o charakterze procesowym, warunkuje bowiem możliwość wydania wyroku nakazowego. Tak jak można orzec wyrokiem nakazowym karę ograniczenia wolności lub grzywnę w wysokości do 200 stawek dziennych albo 200 000 złotych (art. 502 § 1 k.p.k.), można orzec środek karny, przepadek lub środek kompensacyjny (art. 502 § 2 k.p.k.), przy czym ustawa określa jedynie rodzaj reakcji karnej, jaka może być zastosowana w wyroku nakazowym, a nie podstawy materialne jej

⁵ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

⁶ Zob. G. Wierczyński, *Komentarz do rozporządzenia w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”*, [w:] *Redagowanie i ogłaszanie aktów normatywnych. Komentarz*, Warszawa 2016, komentarz do § 24, teza 1.

⁷ P. Bielski, [w:] T. Bąkowski, K. Kaszubowski, M. Kokoszczński, J. Stelina, J. Warylewski, K. Wierczyński, *Zasady techniki prawodawczej. Komentarz*, Warszawa 2003, komentarz do § 24, teza 1.

⁸ Zob. S. Wronkowska, M. Zieliński, *Komentarz do zasad techniki prawodawczej*, Warszawa 2004, s. 73.

⁹ Zob. Cz.P. Kłak, *Postępowanie nakazowe w polskim procesie karnym a ochrona praw człowieka*, Warszawa 2008, s. 183.

¹⁰ Zob. wyroki SN z: 23.07.2003 r., V KK 47/03, Lex nr 79355; 8.04.2003 r., V KK 27/03, OSNwSK 2003, poz. 746; 8.04.2003 r., V KK 29/03, OSNwSK 2003, poz. 747; 18.10.2002 r., V KK 250/02, Lex nr 55554; 7.09.2001 r., III KKN 114/01, Lex nr 51858.

stosowania. Ustawodawca wskazuje jedynie możliwe rozstrzygnięcia, które mogą się znaleźć w wyroku nakazowym w kontekście tego, jaka reakcja karna może być zastosowana w odformalizowanym, zredukowanym trybie szczególnym procesu karnego, jakim jest postępowanie nakazowe. Konieczność, w tym ustawy obowiązek, zastosowania innych środków reakcji karnej wyklucza możliwość skierowania sprawy do postępowania nakazowego, a tym samym i wydania wyroku nakazowego. Ma więc rację Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z 13.02.2019 r., gdy twierdzi, że „*fakultatywność*” orzekania, przewidziana w art. 502 § 2 k.p.k., odnosi się do rodzaju represji karnej. Nie dodano jednak – co szczególnie istotne – że ta „*fakultatywność*” oznacza, iż to sąd decyduje jaki rodzaj reakcji karnej zastosować w ramach postępowania nakazowego, w ramach tych środków, które można orzec wyrokiem nakazowym ze względu na brzmienie art. 502 k.p.k. Jeżeli sąd uzna, że należy zastosować inny środek reakcji karnej, niż ten, który można zastosować w postępowaniu nakazowym, sprawa nie może być rozpoznana w tym trybie. Sąd nie może – z powołaniem się na art. 502 § 2 k.p.k. – nie zastosować przepisu prawa materialnego przewidującego obligatoryjne orzeczenie środka karnego, albowiem to nie art. 502 § 2 k.p.k. określa, w jakich przypadkach orzeka się środki karne, a jedynie nie wyklucza orzekania w ich przedmiocie w postępowaniu nakazowym. Ma więc on zatem charakter kompetencyjny, określający jakie są podstawy i granice orzekania sądu wyrokiem nakazowym, tj. jakie środki reakcji karnej mogą być w nim orzeczone. Ich przekroczenie jest niedopuszczalne i stanowi rażąco obrazę przepisów prawa procesowego¹¹.

Orzeczenie wyrokiem nakazowym środka karnego jest możliwe tylko i wyłącznie wówczas, gdy przewiduje to prawo karne materialne¹², co oznacza, że jeżeli ustawa obliguje do orzeczenia środka karnego, to sąd zobowiązany jest to uczynić w wyroku nakazowym, chyba że dany środek karny nie może być w tym trybie orzeczony ze względu na uwarunkowania materialnoprawne. W takim przypadku skierowanie i rozpoznanie sprawy w postępowaniu nakazowym jest niedopuszczalne.

W wyroku nakazowym nie jest więc możliwe orzeczenie pozbawienia praw publicznych, bowiem ten środek karny można orzec wyłącznie w przypadku skazania na karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy od 3 lat (art. 40 § 2 k.k.), a w wyroku nakazowym nie jest możliwe orzeczenie kary pozbawienia wolności (art. 502 § 1 k.p.k.). Oznacza to, że w przypadku orzekania w trybie nakazowym nie może być spełniona przesłanka materialnoprawna orzeczenia tego środka karnego.

¹¹ Wyrok SN z 26.05.2020 r., II KK 132/19, Lex nr 3207771.

¹² Cz.P. Klak, *op. cit.*, s. 183; B. Skowron, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, K. Dudka (red.), Warszawa 2020, komentarz do art. 502, teza 2.

Podzielić należy pogląd, wyrażony przez Sąd Najwyższy w glosowanym wyroku, że orzeczenie środka karnego jest obligatoryjne w wyroku nakazowym, gdy ustawa tak stanowi (np. art. 42 § 1a k.k.). Nie mniej jednak, nie można zaaprobować stanowiska, że jest tak dlatego, iż wynika to z „orzecznictwa Sądu Najwyższego”. Orzecznictwo to – co jest oczywiste – nie jest źródłem prawa powszechnie obowiązującego. Wynika to jednoznacznie z art. 87 Konstytucji RP¹³, i w związku z tym nie może stanowić źródła obowiązków sądu orzekającego w postępowaniu nakazowym. Takim źródłem jest ustawa, a skoro ustawodawca przewidział obowiązek orzeczenia środka karnego i spełnione są warunki do jego orzeczenia w trybie nakazowym to art. 502 § 2 k.p.k. nie stoi temu na przeszkodzie, a wręcz przeciwnie – wyraźnie przesądza on, że w tym trybie dopuszczalne jest orzekanie o środkach karnych, co należy rozumieć w ten sposób, że sąd może je orzec lub orzeka – gdy tak stanowi ustawa.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

Bielski P., [w:] Bąkowski T., Kaszubowski K., Kokoszczyński M., Stelina J., Warylewski J., Wierczyński K., *Zasady techniki prawodawczej. Komentarz*, Warszawa 2003, komentarz do § 24, teza 1.

Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do artykułów 296-467*, Hofmański P. (red.), Warszawa 2011.

Kłak Cz.P., *Postępowanie nakazowe w polskim procesie karnym a ochrona praw człowieka*, Warszawa 2008.

Skowron B., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Dudka K. (red.), Warszawa 2020, komentarz do art. 502, teza 2.

Wierczyński G., *Komentarz do rozporządzenia w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”*, [w:] *Redagowanie i ogłaszanie aktów normatywnych. Komentarz*, Warszawa 2016, komentarz do § 24, teza 1.

Wronkowska S., Zieliński M., *Komentarz do zasad techniki prawodawczej*, Warszawa 2004.

Akty normatywne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, ze zm.).

Ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. z 2003 r. Nr 17, poz. 155).

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

Orzecznictwo

Wyrok SN z 7.09.2001 r., III KKN 114/01, Lex nr 51858.

Wyrok SN z 18.10.2002 r., V KK 250/02, Lex nr 55554.

¹³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, ze zm.).

Wyrok SN z 8.04.2003 r., V KK 27/03, OSNwSK 2003, poz. 746.

Wyrok SN z 8.04.2003 r., V KK 29/03, OSNwSK 2003, poz. 747.

Wyrok SN z 23.07.2003 r., V KK 47/03, Lex nr 79355.

Wyrok SN z 13.02.2019 r., V KK 23/18, Lex nr 2626885.

Wyrok SN z 26.05.2020 r., II KK 132/19, Lex nr 3207771.

Wyrok SN z 3.06.2020 r., IV KK 600/19, Lex nr 3208080.

**A gloss to the judgement of the Supreme Court of 3 June 2020,
case no. IV KK 600/19**

SUMMARY

The gloss concerns the issue of imposing penal measures (as well as forfeiture or compensatory measures) in the writ of payment proceedings. Art. 502 § 2 of the CCP stipulates that, in addition to the penalty imposed in the penalty order (restriction of liberty or a fine of up to 200 daily rates or PLN 200,000), it is possible, in the cases provided for in the Act, to order a penalty, forfeiture or compensation measure. In the author's opinion, however, this does not mean that the legislator introduced an optional possibility of imposing penal measures (as well as forfeiture or compensatory measures) in a prescriptive judgment, in the sense that in the event that the law provides for an obligatory imposition of a penal measure (as well as forfeiture or compensation measure) the court in the writ of payment proceedings is not obliged to do so. The author shares the view expressed by the Supreme Court in the voted judgment that the ruling of a penal measure (as well as forfeiture or compensation measure) is obligatory if the law so provides. This, however, does not result from the case law of the Supreme Court, but from the act, as Art. 502 § 2 of the CCP is of a procedural nature, therefore it is not a substantive law and it does not modify the rules of adjudicating penal measures.

Key words: penal measures, payment proceedings, prescriptive judgment

